

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Шпак Ніни Петрівни на тему: «Лісівничо-екологічні особливості поширення та поновлення береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) в насадженнях Південно-Подільського Лісостепу України» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство за спеціальністю 205 - лісове господарство.

1. Актуальність теми та її зв'язок з планами наукових робіт установи

У межах України, Поділля є найбільш сприятливим за кліматичними і ґрунтовими умовами для розвитку й росту цінних аборигенних деревних порід. Враховуючи еколого-ценотичну значущість лісів регіону та роль в них береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz), на основі застосування популяційного, вікового та віталітетного аналізів для визначення життєвості деревостанів, сприятимуть розробці заходів по збереженню і відновленню в лісових масивах рослин Червоної книги України. Тому, проведення дослідження структури дубово-грабових насаджень за участю *Sorbus torminalis*, вивчення біологічних, лісівничо-екологічних особливостей та господарських властивостей виду, особливо на південно-східній межі природного розповсюдження, є актуальним як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Значна частина території представлена лісовими масивами з переважанням у складі деревостанів дуба звичайного (*Quercus robur* (L.) Willd.), дуба скельного (*Quercus petraea* Liebl.), граба звичайного (*Carpinus betulus* L.), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) та інших лісотвірних порід. Актуальність теми дослідження зумовлена ще й тим, що випадання береки лікарської зі складу деревостанів викликає зниження процесу самовідновлення даного виду в дубових насадженнях. Введення супутніх порід, в тому числі і *Sorbus torminalis*, для поліпшення якісного складу лісів, розглядалося такими вченими, як В. В. Буджак (1990), А.О. Бондар (2002, 2006), Г.П. Леонтьак (2003), Г.Т. Криницький М.І. (2003), Н.Г. Леонтьак-Нау (2003), Гордієнко (2006), та іншими. Використання агротехнічних прийомів створення й вирощування культур дуба звичайного з її участю та впровадження у виробництво найефективніших технологій розмноження допоможе відновити популяцію дібров в умовах Південно-Подільського Лісостепу України.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи Уманського національного університету садівництва за темою: «Оптимізація використання природного і ресурсного потенціалу агроєкосистем Правобережного Лісостепу України» (номер державної реєстрації 0116U003207) та господарських планів за договором № 3/17 від 27.03. 2017 р. «Мікроклональне розмноження береки лікарської (*Sorbus torminalis* L.) *in vitro*. Проведення хімічних аналізів акумулятивного горизонту ґрунтів».

2. Мета і завдання дослідження

Мета дисертаційної роботи полягає у проведенні лісівничої оцінки природного поширення та відновлення береки лікарської під наметом дубово-грабових насаджень, оцінювання декоративних особливостей та перспективність для формування культур дуба звичайного з її участю.

Для досягнення поставленої мети визначені такі задачі:

- встановити ареали поширення береки лікарської та інших видів роду *Sorbus* L. в умовах Південно-Подільського Лісостепу України;
- оцінити сучасний стан природного поновлення в дібровах регіону в різних за віком і складом деревостанах;
- проаналізувати й узагальнити лісокультурний досвід зі створення і вирощування насаджень дуба звичайного з участю береки лікарської та інших порід;
- визначати життєвий стан ценопопуляцій береки лікарської в свіжих дубово-грабових дібровах;
- дослідити особливості формування кореневої системи береки лікарської та її сумісність з іншими лісовими породами;
- обґрунтувати вплив домішки опалого листя береки лікарської (*Sorbus torminalis* L.), липи дрібнолистої (*Tilia cordata* Mill.), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.), граба звичайного (*Carpinus betulus* L.) та інших деревних порід на інтенсивність мінералізації органічного опаду дуба та вміст поживних речовин у підстилці в чистих і змішаних дубових деревостанах свіжої діброви;
- дослідити біоекологічні особливості (ритми сезонного розвитку, морфологічну характеристику, морозо- та зимостійкість, посухостійкість, відношення до світла та вологості і родючості ґрунту);
- опрацювати способи насінневого і вегетативного розмноження та розмноження в культурі *in vitro*;
- оцінити декоративність виду;
- розробити систему наукових рекомендацій для проведення лісогосподарських заходів для підвищення загальної продуктивності, біологічної стійкості та відновлення береки лікарської в лісах Південно-Подільського Лісостепу України.

3. Наукова новизна одержаних результатів проведених досліджень

Сутність наукової новизни результатів дослідження полягає в наступному:
вперше:

– аргументовано доцільність введення в культури дуба звичайного береки лікарської та визначено перспективи вирощування її в Південно-Подільському Лісостепу України;

– здійснено комплексну оцінку природного поновлення головних і супутніх порід та досліджено динаміку його збереження на зрубках і під наметом материнського насадження;

– надано оцінку вікової та віталітетної структур популяцій;

– запропоновано новий підхід розмноження береки лікарської в культурі *in vitro*, який вирішить проблему введення в культуру саджанців з поліпшеними генетичними якостями;

– отримано показники декоративності виду, обґрунтовано можливості використання його у садово-парковому господарстві та озелененні населених пунктів;

– з метою збереження та відтворення цінних природних об'єктів та історико-культурних комплексів розроблені наукові обґрунтування та рекомендації.

удосконалено:

– підготовку насіння для стратифікації та визначено оптимальні строки осіннього і весняного висівання береки лікарської, яке забезпечує найвищу ґрунтову схожість (82–88%);

– дослідження складу лісової підстилки в чистих і змішаних дубово-грабових насадженнях та її вплив на продуктивність деревостану;

отримало подальший розвиток:

– створення культур дуба звичайного з участю береки лікарської та інших супутніх порід залежно від технології їх вирощування в свіжих дубово-грабових дібровах;

– отримання саджанців для лісокультурних потреб та озеленення населених пунктів.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційній роботі достатньо обґрунтовані і достовірні, що підтверджується:

- аналізом фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі лісового господарства за темою дисертаційного дослідження;
- використанням статистичної інформації, що достатньо повно характеризує стан, проблеми розповсюдження береки лікарської в регіоні дослідження;
- використанням фактичних даних окремих лісових господарств, проведенням самостійних досліджень автора, що розкривають основні

біологічні особливості даного виду та її взаємодію з дубовими насадженнями;

- застосуванням наукових методів дослідження, зокрема: лісівничо-таксаційних (при закладанні пробних площ для оцінки біоекологічних особливостей, оцінки плодоношення, особливостей природного поновлення, визначення їх життєздатності, прогнозу збереження та відтворення в типових для південно-східної території насадженнях), типологічних та ґрунтознавчих (встановлення типу лісорослинних умов, типу лісу, типу ґрунту), агрохімічних (для визначення вмісту поживних речовин у підстилці та ґрунті), польових (закладання ТПП і ППП), лабораторних (проведення агрохімічних аналізів ґрунту, визначення хімічного складу плодів, мікроклональне розмноження), експедиційних (поширення та санітарний стан виду), дендрологічних (для дослідження декоративності); візуальних (для встановлення строків феногенезу, оцінювання зимостійкості, посухостійкості рослин), математично-статистичних (камеральна обробка експериментальних даних);
- впровадженням основних результатів наукових досліджень у практичну діяльність лісових господарств, що підтверджується відповідними довідками про впровадження;
- використанням науково-методичних та практичних розробок, запропонованих у дисертаційному дослідженні, у навчальному процесі кафедри лісового господарства Уманського національного університету садівництва, що підтверджується відповідною довідкою.

Дисертація має логічно побудовану структуру, містить узагальнення теоретичного характеру, а також конкретні пропозиції щодо особливостей розмноження береки лікарської та ширше впровадження її у лісові культури Південно-Подільського Лісостепу України. Висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, відповідають її змісту та тематиці досліджень.

5. Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження

У дисертаційній роботі представлено теоретичні узагальнення й аналіз експериментальних даних, які характеризують біоекологічні та лісівничі властивості береки лікарської у лісових насадженнях Південно-Подільського Лісостепу України. Вивчено властивості береки лікарської як компонента біоценозу, особливості її плодоношення, поновлення, розмноження і вирощування.

Проведено оцінку можливості введення береки лікарської в культури дуба звичайного як супутню породу та перспективи використання в народному господарстві України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у обґрунтуванні доцільності введення береки лікарської в культури дуба звичайного як підгінної породи та для поліпшення структури і хімічного складу ґрунтів. Запропоновано біотехнологічний метод розмноження. Сформульовані наукові положення, висновки та пропозиції виробництва належать особисто авторові та є його науковим доробком та узагальнюють результати багаторічних досліджень. Основні результати досліджень відображено в наукових публікаціях. З колективно опублікованих праць у дисертаційній роботі використано матеріали, отримані автором самостійно.

Основні положення та пропозиції за результатами досліджень доведені дисертантом до рівня практичних рекомендацій, які можуть бути широко використані у галузі лісового господарства.

Основні результати наукових досліджень за темою дисертаційної роботи впроваджено у державних підприємствах лісового господарства Південно-Подільського Лісостепу України. У відділі екології та рекреаційного благоустрою НПП «Кармелюкове Поділля» проводяться заходи зі збереження і поширення береки лікарської в межах населених пунктів (Акт впровадження від 18.11.2020 р.). Саджанці даного виду використовуються для озеленення Кирнасівського ЗЗСО I-II ст. (Акт впровадження від 10.11. 2020 р). За рекомендацією Шпак Н.П. в Червоногребельському ПНДВ в 2020 році на площі 0,25 га висаджено ділянку береки лікарської (Акт впровадження від 18.11. 2020 р).

Для поліпшення генетичного фонду дубово-грабових деревостанів запропоновано вирощування береки лікарської методом *in vitro*. Встановлено найоптимальніші строки та умови осіннього висівання насіння.

6. Повнота опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до наукових публікацій, опублікованих зі співавторами

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 31 науковій праці, у т. ч. одна монографія (у співавторстві), вісім статей у фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, одна стаття у фахових виданнях інших країн, включених у міжнародну наукометричну базу «Scopus», 2 статті в інших виданнях та 19 тез і доповідей в матеріалах конференцій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. *Марківська Л. В., Яворська О. Г., Шнак Н. П., Корнелюк А. А., Любченко В. Є.* Перспективна ділянка для розширення території НПП «Кармелюкове Поділля». Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні : Прикладні аспекти моніторингу та охорони біорізноманіття. Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 16.Т. 3. Київ; Чернівці : Друк Арт, 2020. 528 с. *(Здобувачу належить збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень, написання розділів монографії).*

Статті в наукових фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних

1. *Шнак Н. П., Шлапак В. П., Леонтяк Г. П.* Особливості культивування насаджень дуба звичайного за участю береки лікарської в умовах Південного Поділля. Науковий вісник НЛТУ, 2017. Вип. 27 (3). С. 71–74. *(Здобувачу належить вибір та обґрунтування методики досліджень, збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень та написання статті).*

2. *Шнак Н. П., Шлапак В. П., Леонтяк Г. П.* Особливості формування кореневої системи *Sorbus torminalis* (L.) Crantz у лісових насадженнях природного походження Південно-Подільського Лісостепу України. Науковий вісник НЛТУ, 2017. Вип. 27 (6). С. 55–59. *(Здобувачем здійснено пошук літературних джерел, їх аналітичний огляд та написання статті).*

3. *Шлапак В. П., Шнак Н. П., Леонтяк Г. П., Коваль С. А., Марно-Куца О. Ю.* Дослідження процесів розкладання підстилки у природних дібровах Поділля. Науковий вісник НЛТУ, 2018. Вип. 28 (7). С. 27–30. *(Здобувачу належить вибір та обґрунтування методики досліджень, збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень, написання висновків).*

4. *Шнак Н. П.* Плодоношення та природне поновлення *Sorbus torminalis* L. під наметом дубових насаджень у Південно-Подільському Лісостепу України. Науковий вісник НЛТУ, 2018. Вип. 28 (10). С. 53–56.

5. *Шлапак В. П., Шнак Н. П.* Методика комплексної оцінки декоративності виду *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. Науковий вісник НЛТУ, 2018. Вип. 28 (11). С. 18–23. *(Здобувачем здійснено пошук літературних джерел, їх аналітичний огляд та написання статті).*

6. **Шпак Н.П.** Моніторинг природного відновлення береки лікарської в дубово-грабових дібровах Південно-Подільського Лісостепу України. Науковий вісник НЛТУ, 2019. Вип. 29 (5). С. 27–30.

7. **Шпак Н.П.** Використання різних способів розмноження береки лікарської за відновлення в свіжих дібровах Південно-Подільського Лісостепу України. Науковий вісник НЛТУ, 2019. Вип. 29 (7). С. 17–20.

8. **Шпак Н.П., Дудник Г.Л., Любченко В.Є.** Перспективи відновлення береки лікарської в умовах Південно-Подільського Лісостепу України. Науковий журнал «Вісті Біосферного заповідника «Асканія-Нова» за 2019 рік. Т. 21. С. 110–118. (Здобувачем проведено аналіз літературних джерел обробку результатів, зроблено висновки та підготовлено статтю до друку).

Статті у наукових фахових виданнях інших держав, включених до наукометричної бази «Scopus»

9. **Shpak N. P., Shlapak V. P., Adamenko S. A., Shvecs Ya. A., Savchenko O. M.** Local populations of *Sorbus torminalis* (L.) Cranz in forest plantings of natural origin in the SouthPodolsk Forest-Steppe of Ukraine. Folia Forestalia Polonica, series A 2020, Vol. 62 (4). P. 246-257. (Здобувачу належить вибір та обґрунтування методики досліджень, збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень).

Статті в інших виданнях

10. **Шпак Н.П.** Проходження основних фенологічних фаз *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. Екологічні науки. Київ, 2019. 1 (24). Т.2. С. 144–149.

11. **Шпак Н.П.** Аналіз віталітетної і вікової структури місцезростань береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz). в лісах НПП «Кармелюкове Поділля» Південно-Подільського Лісостепу України. Науково-практичний журнал «Екологічні науки» (наукове видання). Видавничий дім: «Гельветика», 2020. 2(29). Т.1. С. 96–100.

Тези і матеріали наукових конференцій

12. **Шпак Н.П.** Сучасний стан вікових насаджень дуба звичайного з участю береки в умовах НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення іміджу природо заповідання» (Кременець, 12–13 жовтня 2016р.). Кременець: ТОВ «ПАПРУС-К», 2016. С.86–94.

13. **Шпак Н.П.** Сучасний стан та збереження популяції *Sorbus torminalis* у НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної

конференції: «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства». Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. С.134–137.

14. **Шнак Н.П.** Введення *Sorbus torminalis* L. (береки) в склад лісових культур при штучному відновленні дібров. Матеріали науково-практичного семінару працівників установ природно-заповідного фонду (26–27 липня 2016 р. НПП «Кармелюкове Поділля», Чечельник, Вінницька область) «Збереження раритетного біорізноманіття в національних природних парках». Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. С. 29–32.

15. **Шнак Н.П.** Введення береки (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) в склад лісових культур при штучному відновленню дібров. Матеріали IV Міжнародної конференції. Рідкісні рослини і гриби України та прилеглих територій: реалізація природоохоронних стратегій (16–20 травня 2016 р., м. Київ, Україна). Київ: Паливода А.В., 2016. С. 163–166.

16. **Шнак Н.П., Дудник Г.Л.** Сучасний стан популяції *Sorbus torminalis* в умовах НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали I-ої Міжнародної конференції (20–22 травня 2015). Екологічний контроль і моніторинг стану дубових насаджень лісів Поділля та особливості їх природного відновлення. Чечельник, 2015. С. 80–84. (Здобувачем здійснено пошук літературних джерел, їх аналітичний огляд та написання статті).

17. **Шнак Н.П.** *Sorbus torminalis* L. у лісових насадженнях НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 квітня 2017 року, смт. Путила, Чернівецька область, Україна). Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Чернівці: Друк Арт, 2017. С. 116–118.

18. **Шнак Н.П.** Вікові насадження дуба звичайного в НПП «Кармелюкове Поділля. Матеріали конференції. Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. (Уманський національний університет садівництва, 01–02.06.2017 р.). С. 47–49.

19. **Шнак Н.П.** Вирощування сіянців та саджанців береки лікарської для лісонасаджень в умовах Південно-Подільського Лісостепу України. Матеріали

науково-практичної інтернет-конференції. Актуальні проблеми садово-паркового мистецтва (6 грудня 2018 року). Умань, 2018. С 18–21.

20. **Шнак Н.П.** Інвентаризація виду *Sorbus torminalis* (L.) Crantz як необхідний захід для його охорони та збереження. Internaional Multidisciplinary Conference “Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland”. (20–21 Juli, 2018). Stalowa Wola Republic of Poland, 2018. С. 76–78.

21. **Шнак Н.П.** Особливості природного відновлення береки лікарської в залежності від віку та складу деревостану на території Південно-Східного Поділля. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми лісового і садово-паркового господарства, присвячена професору М. І. Сусу (23–24 травня 2018 р.). Умань: Сочінський М. М., 2018. С. 172–174.

22. **Шнак Н.П.** Особливості сезонного розвитку і декоративність видів роду *Sorbus* L. в умовах Південно-Подільського Лісостепу України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Інтродукція рослин на Волино-Поділлі: наука, освіта, мистецтво формування ландшафту, виробництво (17–18 травня 2018 року) Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти). Тернопіль, 2018. С. 130–135.

23. **Шнак Н.П.** Плодоношення та природне поновлення береки лікарської під пологом дубових насаджень в Південно-Подільському Лісостепу України. Internaional Multidisciplinary Conference “Science and Technology of the Present Time: Priorit Development Directions of Ukraine and Poland (19–20 October, 2018). Wolomin, Republic of Poland, 2018. С. 87–90.

24. **Шнак Н.П.** Поширення та сучасний стан популяції *Sorbus torminalis* L. на території Південно-Східного Поділля. Матеріали II Всеукраїнській науково-практичній конференції. Новації, стан та розвиток лісового та садово-паркового господарства (14–16 лютого 2018 р. Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва). Харків, 2018. С. 72–73.

25. **Шнак Н.П.** Старовікові дерева як ключові елементи відновлення парку-пам’ятки садово-паркового мистецтва «Садиба». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Роль національних природних парків у розвитку

туризму. (20–22 вересня, смт. Чечельник, 2018, НПП «Кармелюкове Поділля»). Чечельник, 2018. С 257–266.

26. **Шнак Н.П., Марківська Л.В., Негода О.С.** Сезонний ритм розвитку і динаміка ростових процесів рослин різних ценопопуляцій на території НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Роль національних природних парків в розвитку туризму. (20–22 вересня, смт Чечельник, 2018, НПП «Кармелюкове Поділля»). Чечельник, 2018. С. 146–153. *(Здобувачу належить вибір та обґрунтування методики досліджень, збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень).*

27. **Шнак Н.П.** Обстеження стану вікових дубових насаджень природного походження в свіжих дібровах Південного Поділля. Міжнародна науково-практична конференція. Флористичне і ценотичне різноманіття у відновленні, охороні та збереженні рослинного світу (23–25 квітня, 2018. Національний університет біоресурсів і природокористування України та кафедра ботаніки ННІ лісового і садово-паркового господарства). Київ, 2018. С. 45–46.

28. **Шнак Н.П., Шлапак В.П.** Використання різних способів розмноження береки лікарської за відновлення в свіжих дібровах Південно-Подільського Лісостепу України. Матеріали IV Анненковських читань (3–4 жовтня 2019 р.). Умань: Сочінський М. М., 2019. С. 177–179. *(Здобувачем здійснено пошук літературних джерел, їх аналітичний огляд та написання статті).*

29. **Шлапак В.П., Шнак Н.П., Коваль С.А.** Розмноження та вирощування садивного матеріалу береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю кафедри відтворення лісів та лісових меліорацій (м. Київ, 06–08 листопада 2019 р.). Київ: Ліра К, 2019. С. 28–29. *(Здобувачу належить вибір та обґрунтування методики досліджень, збір експериментального матеріалу, аналіз результатів досліджень).*

30. **Шнак Н.П.** Берека лікарська (*Sorbus torminalis* L.) – цінна лісова плодова рослина. International scientific and practical conference. Topical issues of methods of teaching natural sciences. Lublin, Republic of Poland (Dezember 27–28), 2019. С. 105–109.

7. Характеристика єдності змісту дисертації та відповідності спеціальності, за якою вона подається до захисту

Дисертаційна робота характеризується логічною послідовністю, зв'язністю та завершеністю викладу матеріалів; чітким формулюванням основних наукових положень, висновків та пропозицій. Дисертація написана українською мовою. Мова дисертації характеризується смисловою точністю, логічністю, дотриманням стилістичних норм і зв'язків у реченні, простотою викладу. В цілому мовне стилістичне оформлення тексту дисертаційної роботи відповідає особливостям писемного наукового стилю мови та узгоджується з вимогами до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук.

Дисертаційна робота Шпак Ніни Петрівни на тему «Лісівничо-екологічні особливості поширення та поновлення береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) в насадженнях Південно-Подільського Лісостепу України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство за спеціальністю 205 Лісове господарство оформлена відповідно до вимог Державного стандарту України 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення», відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р.

За формою, змістом, глибиною розроблення і обґрунтування висновків дисертація є кваліфікованою науковою працею, виконаною на високому теоретичному та методичному рівні, містить вперше отримані та науково обґрунтовані результати вирішення важливої частини проблемних аспектів лісівничої оцінки береки лікарської в дубових насадженнях.

Дисертація Шпак Н.П. на основі обговорення і висновків визнана закінченою самостійною науково-дослідною роботою, що відповідає вимогам до дисертаційних робіт лісогосподарського профілю.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації

Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу Шпак Н.П., необхідно також вказати на дискусійні положення та зауваження:

1) В розділі 1 не вказані ознаки за якими вид віднесений до Секції V. *Tortinaria*, доцільно розширити характеристику в класифікаційних категоріях. За літературними даними уточнити ареали збереження виду в Європі.

2) В розділі 2 дано повну характеристику місць знаходження, кліматичні, гідрологічні умови та рельєф регіону досліджень. Визначено лісорослинні умови та типи лісу. Звернути увагу на дані обсягу виконаних робіт, розширити і уточнити.

3) В цьому ж розділі необхідно вказати на основі яких літературних джерел виконано фізико-географічне, гідроекологічне, біогеографічне і геоботанічне районування регіону проведення досліджень. Вказати яка метеорологічна станція обчислювала кліматичні показники регіону за термін проведення досліджень. Таблиці 2.2, 2.3 і шкали зимостійкості, посухостійкості, санітарного стану і віталітетної структури насадження перенести в додатки роботи, що зменшить обсяг її основної частини.

4) В розділі 3 за результатами аналізів слід порівняти відмінності хімічного складу гумусу в чистих дубових дібровах і з участю береки лікарської.

5) В розділі 4 дана характеристика береки лікарської в насадженнях регіону дослідження, слід додати дані по дослідженню на прилеглих територіях Крижопільського та Бершадського лісових господарств, також визначити щільність виду в цих господарствах для впровадження методів поновлення виділу. Детально показати співвідношення за породами в різних за складом насадженнях. Перевірити тривалість глибокого спокою в береки лікарської.

6) На рис. 4.2 і рис. 4.4 вказати відсоткове відношення береки лікарської в складі насаджень. Рис. 4.9 і рис 4.10 не актуальні, оскільки обрубана коренева система і не видно її протяжності. В таблиці 4.12 бажано обрахувати найменшу істотну різницю. Підрозділи 4.5.1, 4.5.2 і 4.5.3 по розмноженню береки лікарської бажано об'єднати в один розділ. Щодо вегетативного розмноження береки зеленими стебловими живцями бажано не вказувати, що стеблові живці не мають регенераційної здатності, адже не було використано ряду новітніх вкорінювачів

(Клонекс, Різопон) в різних фазах росту зеленого живця. В висновки до розділу внести відповідні корективи.

7) В розділі 5 власні дані хімічного складу плодів, листя, кори розширити даними літературних джерел, щоб продемонструвати значення сировини для практичного використання.

8) В таблиці 5.1. вказати точність дослідження для всіх показників. Таблиці 5.3 і 5.4 бажано винести в додатки.

9) Задачі проведення дослідження, відповідно до змісту дисертаційної роботи, доповнити дослідженнями кореневої системи, особливостями плодоношення, поновлення, розмноження і ценопопуляцій береки лікарської.

10) Оформити процес мікроклонального розмноження по етапах з характеристикою використаних хімічних реагентів і середовищ.

11) Основна частина роботи виконана на 170 листках комп'ютерного тексту і вимагає скорочення

12) До висновків і рекомендацій виробництву внести корективи відповідно до поданих зауважень.

Разом з тим, висловлені зауваження не змінюють позитивної оцінки роботи та не знижують наукової та практичної значимості проведеного дослідження. Дисертація є оригінальним, самостійним дослідженням з актуальної проблеми у галузі лісового господарства.

9. Загальний висновок

Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, отримані автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом самостійної роботи автора.

Дисертація, виконана Шпак Ніною Петрівною на тему «Лісівничо-екологічні особливості поширення та поновлення береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) в насадженнях Південно-Подільського Лісостепу України» є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми, містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних питань, пов'язаних із удосконаленням процесу вивчення біологічних і фізіологічних особливостей виду.

У дисертації отримано нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, що в сукупності сприяють підвищенню впровадження береки лікарської в дубові насадження Південно-Подільського Лісостепу України.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові завдання вирішені повною мірою, мети дослідження досягнуто. Основні положення дисертації, що задекларовані здобувачем, містять

елементи наукової новизни. Структура і обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Наукові положення, висновки і рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, містять наукову новизну та отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертаційного дослідження.

На підставі розгляду дисертації, наукових публікацій, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації, а також за результатами фахового семінару (протокол №4 від 11 жовтня 2016 р.) встановлено, що дисертаційна робота «Лісівничо-екологічні особливості поширення та поновлення береки лікарської (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) в насадженнях Південно-Подільського Лісостепу України» є завершеною науковою працею, у якій її автором отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 205 Лісове господарство та вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19 серпня 2015 р.), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 і може бути рекомендована для подання до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 205 Лісове господарство.

Рецензенти:

д. с.-г. н., професор Балабак А.Ф.

к. с.-г. н., доцент Остапчук О.С.

Підпис <i>Балабак А.Ф.</i>
<i>Остапчук О.С.</i>
ЗАСВІДЧУЮ
Зарядувач канцелярії Уманського НУС
<i>В.С. Черненко</i>
" 11 / 01 2021 р.

